

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПОРТРЕТА УКРАЇНСЬКОЇ РОДИНИ В ІНШОМОВНІЙ АВДИТОРІЇ

FORMATION OF THE SOCIOCULTURAL PORTRAIT OF THE UKRAINIAN FAMILY IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM

У статті акцентовано увагу на важливості, згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, соціокультурної складової у практиці навчання мови.

Проаналізовано наукові розвідки, в яких започатковано пошук ефективних способів формування соціокультурної компетенції в площині навчання української мови як іноземної (УМІ).

Враховано, що обов'язковими складовими знань про певне суспільство є інформація про відомі постаті, сім'ї та родини. Як об'єкт дослідження обрано особливості вивчення теми «Родина» в контексті навчання УМІ. З'ясовано, що зазначена тема запропонована до вивчення в усіх тематичних каталогах в межах «Стандартизованих вимог до рівнів володіння українською мовою як іноземною» – від початкового рівня (A1) до високого С2.

Запропоновано методичну модель формування соціокультурного портрета української родини в іншомовній аудиторії (рівень володіння УМІ – B2) на прикладі відомої в Україні та світі родини Грушевських.

Формування змістової соціокультурної лінії в розробленій автором навчальній методичці базується на текстоцентричному підході. Передбачено три етапи опрацювання дидактичних матеріалів: дотекстовий (формування фонових знань), роботу над текстом (авдіювання) та післятекстовий (перевірка розуміння змісту почутого та розвиток комунікативних навичок в межах теми). На кожному з етапів рекомендовано виконати низку завдань, призначених як для самостійної роботи студента, так і для роботи в аудиторії.

Описану у статті методику заняття можна використати як орієнтир у процесі розробки нових навчальних матеріалів з УМІ, спрямованих на ознайомлення іноземців з іншими знаковими родинами в українській культурі. Перспективними з погляду автора є методичні розробки, підґрунтям яких можуть бути матеріали про родини Франків, Косачів, Тобілевичів, Лисенків, Симиренків, Крушельницьких та ін.

Ключові слова: українська мова як іноземна, іншомовна аудиторія, Родина Грушевських, соціокультурна компетенція, текст на слухання, післятекстові вправи.

The article emphasizes the importance of the socio-cultural component in language teaching according to Common European Framework of Reference for Languages. It analyses the studies which offer effective ways of forming socio-cultural competence in the field of teaching Ukrainian as a foreign language (UFL).

It has been taken into account that mandatory components of knowledge about a certain society include information about famous figures and families. The peculiarities of studying the topic "Family" in the context of studying UFL were chosen as the object of research. It was found that the specified topic is offered for study in all thematic catalogues within the "Standardized requirements for the levels of proficiency in Ukrainian as a foreign language", from the initial level (A1) to high C2.

The article offers a methodological model of forming a sociocultural portrait of a Ukrainian family in a foreign-language classroom (level of UFL proficiency B2) on the example of the Hrushevskiy family, known in Ukraine and worldwide.

The formation of a sociocultural line in the educational methodology developed by the author is based on a text-centric approach. There are three stages of processing didactic materials: pre-text (formation of background knowledge), work on the text (listening) and post-text (checking understanding of the content of what was heard and development of communication skills within the topic). At each of the stages, it is recommended to complete a number of tasks intended for both independent work of the student and for work in the classroom.

The methodology described in the article can be used as a guide in the process of developing new educational materials in UFL aimed at familiarizing foreigners with other iconic families in Ukrainian culture. From the author's point of view, the methodological developments based on the materials about the families of the Frankos, Kosachs, Tobilevychs, Lysenkos, Symyrenkos, Krushelnitskyis, and others are promising.

Key words: Ukrainian as a foreign language, foreign-language classroom, Hrushevskiy family, sociocultural competence, a text for listening, post-text exercises.

УДК 811.161.2'243:929
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.1.14>

Горда О.М.,

канд. філол. наук,
старша наукова співробітниця
Міжнародного інституту освіти, культури
та зв'язків з діаспорою Національного
університету «Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Мова належить до соціокультурних феноменів [6, с. 484], тому опанувати її, не сформувавши соціокультурну компетенцію, основою якої є знання про світ і суспільство, в яких перебуває вторинна мовна особистість (чужомовець, долучений до культури народу, мову якого він вивчає), майже неможливо. Про обов'язковість соціокультурної складової у практиці навчання мови йдеться в «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» [7].

Невід'ємними складовими знань про певне суспільство є інформація про відомі постаті, сім'ї, родини. Тема родини запропонована до вивчення в усіх тематичних каталогах в межах «Стандартизованих вимог до рівнів володіння українською мовою як іноземною» (УМІ) – від початкового рівня (A1) до високого С2 [14, с. 14, 30, 49, 74, 99, 125]. Відповідно важливим у контексті її опрацювання є, окрім збагачення мовними знаннями, ще й отримання інформації соціокультурного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземних мов є доволі обговорюваною у наукових розвідках. Їй присвячені дослідження В. Топалової, М. Максимець, Г. Лисенко, Т. Варянка та Л. Іванченко, В. Киливник та ін. У працях цих авторів проаналізовано визначення та структуру соціокультурної компетенції, запропоновано бачення реалізації соціокультурної змістової лінії на мовних заняттях у іншомовних аудиторіях тощо [15; 11; 9; 2; 8].

Пошук ефективних способів формування соціокультурної компетенції в площині навчання УМІ започатковано в розвідках О. Білик та О. Сухорукової [1, с. 235–241] (досліджено особливості використання відеоматеріалів на заняттях з УМІ з погляду формування соціокультурної компетенції студентів культурологічних спеціальностей), В. Овдіюк (розкрито соціокультурний потенціал рекламного тексту як навчального матеріалу на заняттях з УМІ) [13, с. 235–241], О. Трумко (запропоновано проєкт заняття з УМІ на тему «Сім'я», в якому інтегровано навчальні матеріали, що формують уявлення іншомовців про сучасну українську літературу та кінематограф і сприяють поглибленню соціокультурних знань) [16, с. 27–30], Н. Максименко (описано особливості соціокультурної адаптації слухачів Навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян під час вивчення УМІ [10, с. 48–51] та ін.

Навчальні моделі формування згаданої компетенції в середовищі чужоземців, які вивчають УМІ, на прикладі вивчення особливостей біографій М. Заньковецької та В. Івасюка розкрито у двох наших публікаціях [4; 5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідники зауважують, що «успішній реалізації соціокультурної лінії під час вивчення мови» сприяє використання текстових матеріалів про наукові та культурні здобутки українців, як представників минулого, так і сучасної доби [12, с. 85]. Проте на сьогодні у площині лінгводидактики маємо ще недостатньо науково-методичних праць прикладного характеру, що демонструють використання матеріалів такої тематики та містять методичні поради, спрямовані на формування соціокультурної компетенції іншомовців у межах окресленої теми. Це говорить про актуальність статті.

Мета дослідження – описати методичну модель формування соціокультурного портрета української родини під час заняття з УМІ на прикладі відомої родини Грушевських.

Виклад основного матеріалу. Основою навчальної моделі є текст «Грушевські: історія людини та родини», призначений на слухання для студентів, які вивчають УМІ на рівні В2. Як аудіоматеріал він апробований на XV і XVI Міжнародних школах україністики «Крок до України»,

яку двічі на рік проводить Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка». Утім, можна його використовувати і як текстовий матеріал на читання.

Текст доповнений вправами на розуміння його змісту та завданнями письмового й комунікативного характеру. Робота над текстом передбачає три етапи: перший – дотекстовий, другий – текстовий та третій – післятекстовий.

Дотекстовий етап. На цьому етапі формуємо фонові знання аудиторії в межах окресленої теми. Знайомимо студентів із коментарями до тексту та пропонуємо пошукати в інтернеті додаткову інформацію соціокультурного характеру про згадані в ньому міста та села (історичну довідку, населення, відомі пам'ятки, культурних діячів, цікаві події, які в них відбуваються, тощо), знакові постаті та знані українські родини (походження, діяльність, соціальний статус тощо) і поділитися інформацією у групі. Можна дати це завдання на домашню роботу, застосувавши методичний прийом «читання зигзагом» (детальніше про нього йдеться у нашій публікації [3, с. 283–285]). На основі зібраної інформації студенти можуть написати есе та зачитати їх для групи чи створити мультимедійні презентації.

Коментарі до тексту

Київ – мегаполіс, столиця України.
Львів – давнє місто, яке називають культурною столицею України.
Холм – колишнє українське місто, яке тепер розташоване на території Польщі.
Криворівня – відоме село в Карпатському регіоні України (Івано-Франківська область), де любили відпочивати видатні українці XIX–XX століть.
Сестринівка – село в Козятинському районі Вінницької області (Україна).
Іван Франко – видатний український письменник, літературний критик, науковець, перекладач, громадський і політичний діяч другої пол. XIX – поч. XX століть. Написав кілька тисяч праць, які можна помістити в понад 100 томів.
Михайло Коцюбінський – український письменник і громадський діяч другої пол. XIX – поч. XX століть, в літературі відомий як майстер психологічної прози.
Наталя Кобринська – українська письменниця, публіцистка, громадська діячка другої пол. XIX – поч. XX століть, засновниця першої феміністичної організації в Україні.
Соломія Крушельницька – українська оперна співачка та педагогиня кін. XIX – I пол. XX століть. За життя визнана найвидатнішою співачкою світу.
Косачі – давній український рід, найвідомішою представницею якого є поетеса Леся Українка.
Лісенки – давній український рід, з якого походить відомий український композитор Микола Лисенко.
Старицькі – відомий український рід, з якого походили український письменник, драматург і громадський діяч Михайло Старицький і його донька (теж письменниця) Людмила Старицька-Черняхівська.

Текстовий етап. Передбачено роботу з аудіоматеріалом: слухання тексту «Грушевські: історія людини та родини», який подаємо нижче.

Грушевські: історія людини та родини

Прізвище Грушевський часто потрапляє в поле зору охочих помандрувати українськими містами, особливо Львовом і Києвом. Тут і пам'ятники цьому чоловікові, і музеї, і названі його іменем вулиці. Йдеться про Михайла Грушевського – відомого українського вченого, історика, політика та державного діяча, а ще – вихідця зі славного роду.

Грушевські – давній український рід. Він бере свій початок з XVIII століття. Найдавніші його представники були козаками та мали прізвище Груша. Згодом прізвищу надали шляхетської форми – Грушевський.

Серед вихідців з цього роду були й священники, зокрема дід Михайла Грушевського – Федір. Духовну освіту здобув і батько історика – Сергій, але все життя він працював педагогом. Написав один із кращих підручників з церковнослов'янської мови для шкіл. Свого часу книгу перевидавали понад 30 разів, що давало змогу родині заможного жити, а дітям займатися наукою.

Із роду священників походила й мама Михайла. Вона, як і батько, працювала у сфері освіти – учительвала.

Родина спочатку проживала в Києві. Згодом Сергія Грушевського запросили працювати до Холма. Тут у вересні 1866 року народився Михайло Грушевський. Окрім нього, у сім'ї було ще двоє дітей – брат Олександр і сестра Ганна.

Грушевським неодноразово доводилося переїжджати в різні місця, та найтепліші спогади Михайло зберіг про Сестринівку. Там жив його дід Захар по лінії мами. *«Я любив Сестринівку незвичайно... і линув душею до неї цілими десятиліттями мого життя. То... був властиво самотній пункт, де я міг... доторкнутися до української природи, до її культури... Я кохався у тому селі, що... мало усі українські прикмети: чепуренькі хатки, садки, городи, перелазы, зарослі вербами береги...»*, – писав він у «Споминах».

Михайло зростав здібним хлопцем. Початкову освіту здобув удома, а до гімназії його зарахували відразу до третього класу. Оскільки навчання давалось легко, то хлопець мав час працювати бібліотекарем. Після закінчення гімназії вступив до Київського університету Святого Володимира. Навчався на історико-філологічному факультеті, здобув ступінь магістра. Завершивши навчання, став професором кафедри всесвітньої історії Львівського університету.

У Львові учений познайомився з молодою учителькою Марією Вояковською, донькою священника. У березні 1896 року, в одному зі своїх листів, Михайло Грушевський освідчився дівчині: *«Думаю, що для Вас не тайна моя симпатія до Вашої особи... Я не люблю гратись в красні слова... Шукаю товариша щирого, розумного і доброго, ... аби жити з ним душею в душу...»*.

Вона відповіла взаємністю, а він не помилюся: на все життя Марія стала його дружиною, товаришем, підтримкою та натхненням. І навіть була поранена, коли на чоловіка намагалися скоїти замах. Через чотири роки у подружжя народилася єдина донька Катерина.

Майже 20 років родина прожила у Львові, де звела будинок, який і нині відчинений для гостей як музей. Решту життя Грушевські провели в Києві. Там вони придбали собі двоповерховий особняк на вулиці Паньківській (тепер тут теж музей Михайла Грушевського), а поруч незабаром збудувала шестиповерховий будинок. У січні 1918 більшовики обстріляли будівлю, після чого вона згоріла. Не вдалося врятувати цінні рукописи, бібліотеку, унікальні колекції рушників, вишивок, килимів, посуду та прикрас. Під час пожежі постраждала і старенька мама господаря – Глафіра Грушевська, через кілька днів вона померла.

І у Львові, і в Києві у Грушевських завжди гостювало багато друзів. У Львові вони приятелювали зі співачкою Соломією Крушельницькою та письменницею Наталею Кобринською, у Києві – з Лисенками, Старицькими, Косачами... У гірській Криворівні, де перебували на відпочинку влітку, до них часто заходили Іван Франко та Михайло Коцюбинський.

Тепла атмосфера, гарні стосунки з дружиною, любов та взаєморозуміння в сім'ї допомогли Михайлові Грушевському реалізувати свої творчі плани. До того ж цей чоловік був надзвичайно працьовитим. Спав лише 4 години на добу та весь свій час присвячував роботі.

Він став ученим світового рівня, написав понад дві тисячі праць з історії, соціології, літератури, етнографії, археології та фольклору. Найбільш відомі – «Історія України-Руси» в десяти томах, над якою трудився тридцять вісім років, та «Історія української літератури» в семи томах.

Вагомі кроки батька в науці продовжила донька, його «маленька професорівна». Катерина Грушевська підготувала велике дослідження українських народних дум. Співпрацюючи з Королівським антропологічним інститутом Великобританії та Ірландії, брала участь в експедиціях із записів народних тлумачень снів.

На жаль, її діяльність не подобалася радянській владі. 38-річну Катерину репресували, арештували на вісім років. Вона більше не повернулася додому, померла на засланні. Її вбили за те, що була україночку, високоосвіченою інтелектуалкою, знала іноземні мови, мріяла про незалежність для своєї країни.

Джерела:

<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/donka-uchenycya-soratnycya-do-dnya-narodzheniya-kateryny-grushevskoyi>

<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/litopysec-ukrayinskoyi-istoriyi-myhaylo-grushevskyyu>

<https://www.m-hrushevsky.name/uk/Bio.html>

<https://dyvys.info/2018/10/31/biografiya-myhajla-grushevs kogo/>

<http://www.ukrcenter.com/Література/19193/Михайло-Грушевський/Біографія>

<https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-43291066>

Післятекстовий етап. Пропонуємо виконання вправ на перевірку розуміння змісту прослуханого, зокрема завдань з альтернативними відповідями (правильно / неправильно) та на

вдосконалення навичок говоріння. За потреби викладача та аудиторії цей перелік можна доповнити іншими типовими вправами (наприклад, завданнями множинного вибору, коли треба

вибрати одну правильну відповідь із трьох чи більше; завданнями на зразок: запитання – відповідь тощо) або ж завданнями творчого характеру.

<p>Завдання 1. Визначте: правда чи ні?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Михайло Грушевський – відомий український учений у галузі інженерії? 2. Найдавніші представники роду, з якого походив Михайло, були лікарями та мали інше прізвище? 3. Батько Михайла Грушевського написав один із кращих підручників з церковнослов'янської мови для шкіл, який багато разів перевидавали? 4. Місто Холм, в якому народився вчений, тепер розташоване на території Угорщини? 5. Найтепліші спогади Михайло зберіг про село Сестринівку, де він працював учителем історії після закінчення університету? 6. Зі своєю дружиною учений познайомився у Львові? 7. Будинок, який Грушевські збудували в Києві, згорів після обстрілу більшовиками? 8. Грушевські були дуже зайнятими людьми, тому в них зрідка гостювали друзі? 9. Михайло Грушевський написав понад дві тисячі праць з історії, соціології, літератури та інших наук? 10. Працюючого в науці продовжила його донька Катерина Грушевська? <p>Завдання 2. Поміркуйте, про кого не йшлося в тексті. Перекажіть епізод, який вам найбільше запам'ятався чи сподобався.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) про друзів Михайла Грушевського; 2) про внуків ученого; 3) про численні закордонні подорожі Михайла Грушевського з родиною; 4) про доньку відомого історика; 5) про сусідів родини Грушевських у Києві та Львові. <p>Завдання 3. Пригадайте зміст тексту та перегляньте світлина родини Грушевських за посиланнями: http://immh.kiev.ua/istoriya-sadibi-rodini-grushevskih/; http://hrushevsky.nbu.gov.ua/cgi-bin/hrushevsky/person.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0002406. Складіть родовід Михайла Грушевського. Поміркуйте, кого в цьому родоводі не вистачає. Чому?</p> <p>Завдання 4. Розкажіть історію свого роду. На кого з родичів ви схожі зовнішністю, характером, звичками. А з ким із них найчастіше спілкуєтесь?</p> <p>Завдання 5. Напишіть твір-опис про місце, де ви найчастіше зустрічаєтесь чи любите проводити час з родиною.</p>

Висновки. Отже, формування змістової соціокультурної лінії в межах теми «Родина» відбувається на основі дидактичного матеріалу, який охоплює різні види мовленнєвої діяльності: аудіювання (слухання і розуміння) читання (дотично), говоріння та письмо. Методичну модель формування соціокультурного портрета української родини на прикладі сім'ї Грушевських можна використати як зразок у процесі розробки методик проведення занять з УМІ, присвячених іншим відомим українським родинам, які стали фундаментом нашої культури та науки: Франкам, Косачам, Тобілевичам, Лисенкам, Смиренкам, Крушельницьким тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білик О., Сухорукова О. Навчальні відео-матеріали у формуванні соціокультурної компетенції під час вивчення української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2011. Вип. 6. С. 259–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Timvum_2011_6_39 (дата звернення: 11.08.2022).
2. Варянюк Т., Іванченко Л. Формування соціокультурної компетентності у студентів на заняттях з іноземної мови. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/varianko_ivanchenko_formuvannia.pdf (дата звернення: 14.07.2022).
3. Горда О. Методичні прийоми інтерактивної роботи з текстом: «читання зигзагом». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 39. Т. 1. С. 282–287. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/39_2021/part_1/48.pdf (дата звернення: 09.08.2022).
4. Горда О. Про відомих українців в іншомовній аудиторії: Володимир Івасюк. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2019. № 14. С. 105–115. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrinos/article/view/2725> (дата звернення: 04.06.2022).
5. Горда О. Про Марію Заньковецьку на занятті з української мови як іноземної. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70), № 1. Ч. 1. С. 28–32. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/part_1/8.pdf (дата звернення: 27.05.2022).
6. Долінська К. Формування етнокомунікативної компетентності студентів у соціокультурному аспекті становлення мовної особистості. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 480–484. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2013_2013_61 (дата звернення: 19.07.2022).
7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
8. Киливник В. В. Структура соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 2 (158). С. 217–221.
9. Лисенко Г. В. Формування соціокультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник психології і педагогіки*. 2013. Вип. 13. URL: http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук._праць._Випуск_13 (дата звернення: 11.07.2022).
10. Максименко Н. В. Інновації та традиції в мовній підготовці іноземних слухачів. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Т. 1. С. 46–51. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/22/part_1/8.pdf (дата звернення: 04.08.2022).
11. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2006. Вип. 21. С. 211–218.
12. Наконечна Л. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення дисциплін мовного циклу. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 3. С. 82–86. URL:

<http://isp.poippo.pl.ua/article/view/258834/256480> (дата звернення: 18.07.2022).

13. Овдіюк В. Рекламний текст у курсі української мови як іноземної: соціокультурний підхід. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 9. С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Timvum_2014_9_31 (дата звернення: 02.08.2022).

14. Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань : посіб. / Д. Мазурик та ін. Київ : ІНКОС, 2020. 186 с.

15. Топалова В. М. Формування соціокультурної компетенції студентів технічного вузу (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1998. 17 с.

16. Трушко О. Зміст і методика проведення заняття на тему «Сім'я» з української мови як іноземної. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 26–31. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33228/1/ЗМІСТ%20%20МЕТОДИКА%20ПРОВЕДЕННЯ%20ЗАНЯТТЯ%20НА%20ТЕМУ.pdf> (дата звернення: 02.08.2022).